

פרשת ראה

צִדְדֵי תַעֲשֶׂה לַתִּקְוָה – רֵאָה

רֵאָה... אֶת הַבְּרָכָה, אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ... – אִז מֵה עֵדִיף, לִרְאוֹת אוֹ לִשְׁמֹעַ?

פרשתנו פותחת בפסוק "רֵאָה אֲנִי נָתַן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה". בפסוק הראשון עם ישראל מתבקש לראות, אך בשני הפסוקים הבאים, בהם מפרט משה ומסביר מה עלינו לראות, אנו מגלים שמדובר בעצם בחוש השמיעה, "אֶת הַבְּרָכָה, אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם... וְהַקְלָלָה, אִם לֹא תִשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם". ויש מקום לשאול, הכיחד? לכאורה מדובר כאן בעירוב תחומים, בשני חושים שונים. ומכיוון שאין בתורה מילה מיותרת, עלינו גם להבין את פשר הנוסח "אֲנִי נָתַן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם", האם נִתַּן להם דבר מה, באותו הַיּוֹם דוקא? ומדוע משתנה לשון הכתוב מיחיד - "רֵאָה", לרבים - "אֲנִי נָתַן לַפְּנִיכֶם"? ומה באה המילה "לַפְּנִיכֶם" לדייק?

כדי להשיב על השאלות הנ"ל, נעלה למקורן של הראיה והשמיעה כדי להשוות ביניהן, בניסיון לגלות איזו מהן עדיפה. חיפוש אחר המופע הראשון של פעולת הראייה בתורה, מגלה שמדובר ביום הראשון של הבריאה. ואין המדובר בראייה אנושית, כי אם "וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם כִּי טוֹב", ואין המדובר באור החמה, אלא באור שגנזו הקב"ה לעתיד לבוא. מכאן כמו עולה הקשר ההדוק שבין הראייה ובין האור, בהיות האור תנאי הכרחי ומוקדם לראייה. חשוב גם להעיר, שפעולת הראייה מייצגת בהשאלה גם נבואה, ככתוב בשמואל "כִּי לִנְבִיא הַיּוֹם יִקְרָא לַפְּנִיכֶם הַרְאָה". ליבנו כבר נוטה לראות בראייה דבר שכולו טוב, אך גם החטא הראשון, של אדם וחווה, ממנו משתלשלים חטאי כל הדורות, אף הוא ראשיתו בראייה, "וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תֹאמָה וְכִי תֵאָדָם הוּא לְעֵינַיִם". יוצא מכאן שהראייה אינה משמשת רק לצד הקדושה והטוב.

ומה עם השמיעה? המופע הראשון בתורה הקשור לשמיעה, כרוך באי-נעימות ובפחד שתקף את אדם וחווה לאחר החטא. מייד לאחר החטא, "וַתִּפְקְחֶנָּה עֵינֶי וַיֵּדְעוּ כִּי עֲרֻמָּם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עֲלֵה תְאֵנָה" ופתאום מתעורר אצלם הצד הגשמי והייצרי של הראייה. רק אחרי שהם פועלים לתיקון המצב, לאחר שהם מתכסים, מכסים בעצם את מה "שהפך להיות" ערוותם, הם שבים ושומעים "אֶת קוֹל ה' אֱלֹקִים מִתְהַלֵּךְ בְּגֶן", מה שאולי היה מנוע מהם קודם לכן. ואז, השמיעה כמו מעוררת אצלם את ההבנה לחומרת המעשה שעשו, "וַיִּתְּחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי ה' אֱלֹקִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֶּן".

איזו מבין שתי הפעולות חשובה יותר ואיזו מהן נכון להעדיף? כאשר האדם אינו יכול לראות, הוא קרוי 'עִוֵּר' או בלשון סגי נהור, "סגי נהור", שמשמעו בארמית "מרובה אור". על יחסם של חז"ל לראייה ולחשיבותה, ניתן ללמוד מקביעתם שהסומא חשוב כמת, כמו בדימוי ממגילת איכה, "בְּמַחְשָׁפִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם". יחס דומה, ואולי אף חמור מזה, חל על חסרונם של חוש השמיעה, כאשר חז"ל מכילים בהיבטים הלכתיים שונים את הַחֵרֶשׁ (שאינו שומע וגם אינו מדבר), בקבוצה אחת עם השוטה והקטן, כחסרי דעת, ופוטרים אותו ממצוות רבות ומאחריות למעשיו. לפיכך מזהירה התורה מפורשות, בלאווים ייחודיים, מפני פגיעה בהם, ואף זאת בפסוק אחד "לֹא תִקְלַל חֵרֶשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מַכָּסֶל". לא לחינם נסמכה פרשת רֵאָה שעניינה ראייה, לפרשת עקב העוסקת בשמיעה: "וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוּ", "וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ תִשְׁמָעוּ" ועוד. סמיכות נוספת של חושים אלה ניתן לראות בשמות הניתנים לבניו הראשונים של יעקב: רְאוּבֵן – "כִּי רֵאָה ה'...", וְשִׁמְעוֹן – "כִּי שָׁמַע ה'...". מה קושר איפוא את הראייה לשמיעה, ומהו הסדר הנכון ביניהם? קשר חד כווני מפורש, אנו מוצאים במעמד הר סיני, כאשר מתרחשת התופעה המופלאה - "וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת". האם ניתן לחילופין "לשמוע את האור"?

כאן נכנסת לתמונה המילה "לַפְּנִיכֶם", שבה נסתייע כדי לקשור בין החושים. איברי הראייה והשמיעה, העיניים והאוזניים, ממוקמים בְּפְנֵיכֶם. מה טיבם של הַפְּנִיכֶם, למה הם משמשים ומדוע קיבלו שם זה? המילה 'פְּנִיכֶם' משמשת גם כדי לתאר את החלק הקדמי של הראש, מהמצח ועד הסנטר. מאידך משמשת מילה זו גם במשמעות של תוך, ההיפך מחוץ. כאשר נכנסים לתוך בית, נכנסים פְּנִימָה וכאשר יוצאים ממנו המגמה היא החוצה. לכאורה היתה המשמעות אמורה להיות הפוכה, מכיוון שהַפְּנִיכֶם של האדם הם הצד החיצוני של ראשו, והם בנויים בעיקר על העור והאיברים החיצוניים. אלא שהַפְּנִיכֶם כמו אמורות לקשר את הפנימיות עם החיצוניות. הן אמורות לשקף את פְּנִימִיּוֹתוֹ של האדם. לכך כמו מרמזים דברי המדרש "כשם שאין פרצופותיהם שוין זה לזה, כך אין דעתם שוין זה לזה". כלומר, שיש קשר בין פְּנִי של אדם לַפְּנִימִיּוֹתוֹ (לדעתו, לרגשותיו ולמידת הרוחניות שבו). כאשר ירד משה עם הלוחות השניים, זכה והגיע כבר למדרגה רוחנית כה גבוהה ולזיכור, עד "כִּי קָרָן עוֹר פְּנִי". הוא כמו תיקן לעצמו את חטא עץ הדעת, וּפְתָנוּת הָעוֹר (= עִוֵּר) שחסרו אור, שבו והפכו להיות כותנות אור שקופות. פְּנִי האירו מתוך נשמתו הגדולה, עד שנאלץ לשים עליהן מָסָה (לכסותן).

שורשה של המילה 'פְּנִיכֶם' הוא פ.נ.ה, מלשון פְּנִייה, לכוון זה או אחר. כאן מתחזק והולך הקשר בין הראייה והשמיעה. כאשר אדם שומע שקוראים בשמו, הוא פּוֹנֶה, מסובב את פְּנִי, לעברו של הקורא לו. תכונה זו כמו רמזה בפעולת השמיעה, משורש ש.מ.ע. ניתן לחלק את השורש לשתיים, שָׁם-עֵין, כאומר "שם עֵינִי של השומע", כלומר שעיניו של השומע נוטה ומתמקדת בפניו של המדבר. ומדוע מפנה השומע את פניו אל הדובר (או אל מקור הקול)? ראשית, הקב"ה ברא אותנו בצורה כזו שהשמיעה שלנו היא מיטבית כאשר פנינו לנוכח הדובר. המילה 'אֵזֶן' אף היא מרמזת על הצורך בִּאֵזוֹן ובסימטריה של האוזניים אל מול הדובר. ובעצם האֵזוֹן היא מרכז האֵזוֹן ושווי המשקל של הגוף והיא גם זו העוזרת לנו לֵאזֵן את הַפְּנִיכֶם ולהטותם לכיוון הנכון. אם נפנה את עורפנו אל הדובר, נגלה שאנו מתקשים יותר באבחנת הנאמר והדברים פחות בהירים וחדים. הדבר כרוך במבנה האפרנסת של האוזן (דמוית קונכייה), אך גם בעובדה שחיתוך שפתיו

של המדבר, תורם רבות לשיפור השמיעה (ובמיוחד אצל חרשים המסוגלים "לשמוע" ע"י קריאה של תנועות השפתיים, מבלי לשמוע קול). ואם אנו רוצים "לשמוע" גם את מה שמעבר למילים הנאמרות, כי אז עלינו לשים עין גם על שפת הגוף של המדבר, על תנועותיו תוך כדי דיבור, ובעיקר על פניו, המשלימות לנו את הצד הפנימי שבדבריו. כל זה חסר לנו לדוגמא, כאשר אנו שומעים שיחה מוקלטת (אודיו בלבד), לעומת וידאו.

כיצד ניתן להפנים את הדברים החשובים? לשם כך עלינו להרפות מאחיזתנו "האיתנה" במיותר, בעומס התופש לו חלל מרובה וגודש אותו. עלינו לפנות (משורש פ.נ.ה), מעט מהזמן ומהמקום שאנו מקצים לגשמיות ולחומרנות, פנינו שיספק מרחב להרבה רוחניות. וכיצד ניתן להגיע פנימה? לכאורה אין כמו גישה ישירה אל המרכז, חתירה עד כדי חדירה אל הפנימיות. התקרבות אל הפנימיות נקראת גם עלייה רוחנית. ובדומה לגשמיות, כאשר אנו רוצים לעלות אל פסגתו של הר, אין אנו יכולים לעשות זאת בקו ישר (מתחתיתו ועד לרום פסגתו). התלילות הרבה והמאמץ העצום, עלולים להוביל אותנו לנפילות מסוכנות עד כדי ריסוק איברים. עלינו לעלות במעלה ההר, הסובב ומקיף את ההר, פעם, ועוד פעם, וכו'. אם לדוגמא, אנו מתחילים את העלייה כאשר פנינו דרומה, הרי שלאחר מחצית ההקפה נמצא את עצמנו כשפנינו צפונה, וחוזר חלילה. עלייה ברוחניות מחייבת פנייה מתמדת, הטיית הפנים לכוון הנכון והמדויק יותר, בהתחשב במקום בו אנו מצויים, לזווית שלא הכרנו קודם לכן, ושרק מהמקום אליו הגענו ניתן להבחין בקיומה.

עד כאן עסקנו בתרומתה של הראייה לפעולת השמיעה. ומה עם הצד ההפוך? השמיעה, של דיבור לפחות, היא סדרתית ולא מקבילית. אנו לא מסוגלים לשמוע ולקלוט, יותר מדובר אחד בו זמנית, וגם דבריו נאמרים בזה אחר זה, מילה אחר מילה משפט אחר משפט. הראייה לעומתה היא "צילומית" ומאפשרת לקלוט ברגע, תמונה רחבה ורבגונית. עדיין אין זאת אומרת שקלטנו את המסר שבתמונה או שהבנו את המשמעות המתחייבת ממנה, לגבינו. אם נרצה להעביר לאדם אחר בשיחה, את מה שראינו יהא עלינו לתרגם את המראה למספר מוגבל ומצומצם של מילים, שאותם נאמר לו. אך אנו רצינו בעצם להעביר לו תמונה. אם היטבנו בתיאור הדברים, ואם השומע היטיב לשמוע, כי אז השומע יצליח לשחזר ולבנות בדמיונו, באמצעות הנשמע, את התמונה שראה הצופה.

בכל דבר שיוצא לנו לראות, הקב"ה מצפין מסר בעבורנו, ומספר המסרים, השונים זה מזה, כמספר הצופים. לכך כמו רומז הכתוב "רָאָה אֶנְכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם". התבונן במה שאני נותן לפניכם, במה שאני מזמן לפניכם לראות. אני מציב בפניכם תמונה זהה כביכול, אך אתה ראה בעיניך שלך, כי התמונה היא לְפָנֶיכֶם, יש בה מסר לפנימיות שלכם, השונה אצל כל אחד ואחד מכם. ומכיוון שראייתו הפנימית של אדם, אף היא משתנה מיום ליום, טורח הכתוב להדגיש "לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם", כרוצה לומר שעל האדם לנצל את ראייתו הייחודית לפי פנימיותו העדכנית, מזווית הראייה החדשה של אותו היום. והברכה הגדולה שלו היא אם ינסה להקשיב ולשמוע מתוך התמונה, את המסר שיש בה, בעבורו – "אֵת הַבְּרָכָה, אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ" (לימוד תורה, קיום מצוות ועוד). משמעותה של המילה לשמוע בלשון הקודש, אינה מתייחסת לשמיעה הגשמית הפיזיולוגית, אלא לקבלת הדברים ולהבנתם. לכן אנו מברכים מידי יום "ברוך אתה ה' נותן התורה" בלשון הווה. כי בכל יום ממשיך הקב"ה ונותן לנו את התורה מחדש, על החידושים, והדיוקים שאנו זוכים לגלות בה.

כאשר אנו רואים חפץ, מדובר למעשה בתמונה, בקרני אור, שהחפץ כמו מקרין אל עינינו. מדובר ב"אור חוזר", בקרני אור שפגעו בחפץ וחוזרות אל עינינו. תופעה פיזית זו כמו רמוזה בציווי "רָאָה" שהינו גם היפוכה של המילה "הָאֵר". ה-"רָאָה" הוא מעין פועל חוזר של הָאֵר. כלומר, שתוצאתה של הראייה (מה שאנו זוכים לראות באמצעותה), תלויה בהארה שאנו מבצעים קודם לכן. אם בלילה אפל ומעונן אדם יוצא לו החוצה כשבדיו פנס דולק, ברור כי יוכל לראות את הגיזרה המוארת ע"י הפנס, אך את מה שמחוץ לתחום המואר, לא יוכל לראות. הדבר נכון באותה מידה, גם ברוחני. כדי לראות את הברכה, עלינו להתמקד בטוב, לכוון את הפנס שלנו אל הצדדים הטובים, לחפש אחר הטוב שבכל דבר. ואם נחפש חלילה אחר החיסרון והשלילה, גם אותם נוכל להוליד בקרבנו. ניתן לסכם ולומר שהברכה הגדולה שהקב"ה נותן לנו, היא היכולת להיפתח ולשמוע את הברכה דוקא, בכל מה שאנו רואים. מכל הקורה לנו והמזדמן לפנינו, יש מה לקבל ולהבין, מתנה מהקב"ה שנוכל לקחת איתנו, ניצוצות באמצעותם נאיר את המשך דרכנו.

דבר חסידות

רָאָה אֶנְכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה – זו נתנה זו?

בפרשתנו מוצג עקרון הבחירה, בין הברכה והקללה, בין הטוב והרע. הבעיה היא שגם הקללה מוצגת כנתינה, כאשר מהותו של השורש נ.ת.נ עניינה ברכה וחסד. הייתכן?! ומעבר לזה, אם כל רצונו של הקב"ה הוא להיטיב לנבראים, כמו שאומרים חז"ל, מדוע ברא את הרע? ומסביר הרבי מליובאוויטש שכל קיומו של הרע הוא כדי לאפשר בחירה חופשית. האפשרות לבחור קיימת רק כאשר יש שתי חלופות לפחות. מבין כל הנבראים, כולל המלאכים, האדם הוא היחיד שניתן לו יכולת אמיתית לבחור. אצל כל האחרים, אף אם הם נראים כבוחרים, הבחירה כבר "מתוכננת" בתוכם. כל העניין של שכר ועונש, מבוסס על יסוד הבחירה, ובלעדיה אין להם מקום. לכן, מסביר הרבי שקיומו של הרע אינו לרעת האדם, כי אם להיפך. זו ברכה גדולה, כדי שיוכל לבחור בטוב ולקבל שכר בהתאם. לכך רומז לנו הקב"ה במילים "אֶנְכִי נִתֵּן", כדי שלא נפחד מהרע. ידיעה זו נותנת לנו את הכוח להתגבר עליו, בידענו שאין לרע מציאות מצד עצמו, וכל מטרתו היא לאפשר לנו לבחור בטוב. יוצא ש"הקללה" אף היא בגדר ברכה.

(מעובד מתוך "שולחן שבת" – משיחותיו של הרבי מליובאוויטש)

שבת שלום ומבורך
חנן חסן

כדי לקבל את הגיליון במייל או במסרון, פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691.